

Баранчук А.

Студентка V курсу історичного факультету ЖДУ ім. І. Франка, кафедра спеціальних історичних дисциплін та правознавства, м. Житомир, Україна

Етапи конституційного процесу в незалежній Україні

Конституція сучасної правової держави має бути основним і дієвим інструментом регулювання суспільних відносин. Конституція повинна об'єднувати правову систему держави, надавати їй стабільності та впорядкованості. Тому важливим для України є конституційний процес, адже створення власної конституції проходило та власне й проходить зараз в умовах економічної та політичної кризи.

Конституційний процес в Україні не завершено, а це зумовлює актуальність нашого дослідження. Окремі аспекти обраної теми знайшли висвітлення у напрацюваннях Ю. С. Шемчушенка [5], А. Г. Слюсаренка [2], В. С. Шаповала [3], В. М. Селіванова [1], М. В. Томенка [2], А. Р. Крусяна [3].

Після проголошення незалежності України в нашій державі відбуваються радикальні демократичні перетворення. Основним завданням, яке постало перед країною, було сформувати нову конституційну базу суспільного і державного ладу. На цьому шляху Україна пододала декілька етапів, яким були притаманні як успіхи, так і помилки.

Перший етап конституційного процесу в незалежній Україні розпочався 16 липня 1990 року прийняттям Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України. У даному документі містилися положення про зміст та основні принципи державного суверенітету України. Декларація про державний суверенітет лягла в основу для підготовки і прийняття Акту проголошення незалежності України, а пізніше – нової Конституції [2, с. 52-56].

Відповідно, наступний етап новітнього конституційного процесу в Україні розпочався з прийняттям Декларації та початком створення першої Конституційної комісії, на яку було покладено завдання розробити проект Конституції. Комісія складалась з 59 осіб на чолі з Л. М. Кравчуком, який на той час був Головою Верховної Ради УРСР. У січні 1991 р. був виданий початковий варіант проекту нової Конституції України. Однак після розпаду СРСР склад Комісії було змінено. Учасники цієї Комісії, яку очолювали вже президент Л. М. Кравчук та Голова Верховної Ради України І. С. Плющ розробили інший варіант концепції нової Конституції України, яка була оприлюднена в 1992 р.

Згідно з цим проектом Україна проголошувалася президентсько-парламентською республікою. Президент отримував статус глави держави, а також глави виконавчої влади. Планувалось створити двопалатні Народні Збори, а також утвердити приватну і публічну форми власності. Повноваження місцевих рад обмежувалися лише проблемами регіонального і місцевого самоврядування. Цей варіант Конституції не був утверджений, адже в парламенті відбулася гостра конфронтація між різними політичними силами. І у 1993 р. діяльність першої Конституційної комісії було завершено [5, с. 4-7].

Третій етап, і водночас відновлення конституційного процесу в Україні, розпочався 20 вересня 1994 р. Він пов'язаний з діяльністю другої Конституційної комісії. Остання мала статус тимчасового загальнодержавного органу, тоді як перша була органом Верховної Ради. Комісію очолили Президент України Л. Д. Кучма і Голова Верховної Ради України О. О. Мороз. Діяльність другої Комісії була схожа на діяльність першої Комісії і тому, щоб врегулювати відносини, у червні 1995 р. Л. Д. Кучма та О. О. Мороз уклали Конституційний договір, який мав річний строк дії. Однак, навіть підписання Договору, примирення між гілками влади не відбулося.

Тоді було створено єдину робочу групу Конституційної комісії, яка розробила новий варіант Конституції України на основі Конституційного договору. Суперечки Комісії відбувалися з таких питань: розподіл повноважень між гілками влади; проблема приватної власності; державна символіка; статус російської мови; статус Криму. Новий проект було розглянуто 11 березня 1996 р. на засіданні Конституційної комісії. Далі його надіслали з певними пропозиціями та зауваженнями на розгляд Верховної Ради України.

Четвертий етап ознаменувався безпосереднім прийняття Конституції України Верховною. Парламент створив особисту Тимчасову спеціальну комісію, яка мала доопрацювати проект Конституції. За її поданням Верховною Радою у першому читанні 4 червня було прийнято проект Конституції України. Проте 19 червня 1996 р. у другому читанні проект не був прийнятий. При таких обставинах 26 червня Президент оголосив Всеукраїнський референдум, на який виносився проект Конституції, не прийнятий Верховною Радою. Протистояння Президента і Верховної Ради знову загострилося. Це змусило більшість депутатів повернутися до розгляду проекту Конституції. В ніч з 27 на 28 червня 1996 р. Верховна Рада прийняла Конституцію України кваліфікованою більшістю (315) голосів і закон про введення її в дію (338 голосів) [3, с. 34-36].

Конституція проголосила Україну незалежною, суверенною, демократичною, правовою і соціальною державою. Вона утвердила досить широкий спектр прав і свобод людини та громадянина, а також конституційні механізми їх виконання. Однак на змісті Конституції позначилися результати швидких та непродуманих рішень конституційної ночі. Саме тому Основний Закон майже відразу після прийняття став предметом критики як з боку теоретиків, так і практиків. З плином часу це актуалізувало проблему реформування чинної Конституції України.

Наступний етап розпочинається із внесенням перших суттєвих змін до Конституції. Президент України Л. Д. Кучма намагався зробити декілька спроб у цьому напрямі, однак його починання були заблоковані опозицією. Події на Майдані у Києві 2004 р., які були пов'язані з виборами наступного Президента, дали поштовх для розвитку політичної ситуації в країні. У грудні 2004 р.

Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції», суть якого закону полягала у зміні форми правління в державі на парламентсько-президентську республіку, Верховна Рада України отримувала більше повноважень. У грудні 2007 р. В. А. Ющенко своїм указом створив Національну конституційну раду, яка мала підготувати зміни до Конституції. В 2009 р. він виніс на всенародне обговорення проект, який був підготовлений цією Радою. Однак його проект реформування залишився на папері, адже наприкінці 2009 р. В. А. Ющенко програв вибори [1, с. 99-117].

Шостий етап конституційних змін припав на період президентства В. Ф. Януковича. У жовтні 2010 р. було повернуто президентсько-парламентську форму правління. Це було зроблено шляхом визнання Конституційним Судом України неконституційним Закону України від 8 грудня 2004 р. «Про внесення змін до Конституції України», посиляючись на порушення процедури прийняття цього Закону. З правової точки зору дане рішення КСУ не було бездоганим. Також варто вказати на цьому етапі і на реформаторську діяльність Конституційної Асамблеї, яка була створена у травні 2012 р. і налічувала понад 90 конституціоналістів. Вона повинна була підготувати проект змін до Конституції України. Асамблея створила нову Концепцію змін до Конституції України. Вона наблизилася до підготовки проекту відповідного закону, але події 2013 р. на Майдані зупинили діяльність Асамблеї.

Сучасний етап реформування чинної Конституції України розпочався в лютому 2014 р., коли було відновлено парламентсько-президентську форму правління. З березня 2015 р. указом Президента України П. О. Порошенка було створено Конституційну комісію, яка є допоміжним органом при Президентові. Її очолив на той час Голова Верховної Ради В. Б. Гройсман [4, с. 45-49].

На діяльність Комісії впливають події, які пов'язані з незаконною анексією Криму Російською Федерацією та агресія останньої на Південному Сході України. Наразі робота Комісії зосереджена в основному на трьох основних блоках змін до Конституції. До них можна віднести децентралізацію влади і місцевого самоврядування, проблеми правосуддя, а також права, свободи та обов'язки людини і громадянина. 26 червня 2015 р. Конституційна комісія ухвалила пропозиції щодо модернізації конституційних повноважень, що стосуються децентралізації влади і місцевого самоврядування. Було перейнято європейський громадський підхід до організації місцевого самоврядування в Україні; запропоновано створення виконавчих комітетів у складі районних та обласних рад, а також інституту префектів в областях та районах для нагляду за додержанням Конституції і законів органами місцевого самоврядування. Вироблені Конституційною комісією пропозиції щодо конституційних змін з питань децентралізації державної влади і місцевого самоврядування прийняті в першому читанні Верховною Радою України. З 30 вересня 2016 р. набули чинності зміни до Конституції в частині правосуддя і нова редакція закону "Про судоустрій і статус суддів". Головними нововведеннями судової реформи стали повернення до трирівневої судової системи, створення Вищої ради правосуддя, обов'язкова переатестація всіх суддів України, а також позбавлення недоторканності суддів.

Таким чином, конституційний процес незалежної України має декілька етапів, яким притаманні свої особливості, як позитивні аспекти, так і негативні. На сучасному етапі ми можемо спостерігати позитивні кроки на конституційному

рівні в напрямі децентралізації державної влади і місцевого самоврядування, легітимації територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. Дуже важливо, щоб Конституція незалежної України стала стабільним гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, забезпечення прав і свобод громадян України.

Список використаних джерел:

1. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти / В. М. Селіванов. – К.: Ін Юре, 2002. – С. 99-117
2. Слюсаренко А. Г. Історія Української Конституції України / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. – К., 1993. – 187 с.
3. Шаповал В. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії / В. Шаповал // Право України. – 1998. – № 5. – С. 34-36.
4. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія / А. Р. Крусян. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 560 с.
5. Шемчушенко Ю. С. Від Декларації – до Конституції – Ю. С. Шемчушенко // Правова держава. – 1997. – Вип. 8. – С. 4-7.